

Nr 33

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motion angående möjlighet att begagna olikfärgade valsedlar.

I motionen nr 2 i första kammaren av herr *Skårman* hemställs, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning rörande införande av möjlighet att begagna olikfärgade valsedlar samt förslag till sådana ändringar av vallagarna och andra berörda författningar, att andra valsedlar än vita kan användas redan vid 1966 års kommunalval.

Gällande bestämmelser

Enligt 15 och 59 §§ lagen om val till riksdagen (ValL) och 23 § kommunala vallagen (KVL) skall valsedlar vara »av vitt papper» och utan kännetecken. Valsedel, »till vilken använts annat än vitt papper», är ogill enligt 17 och 19 §§ ValL och 25 § KVL.

De angivna bestämmelserna har gällt alltsedan respektive vallagars tillkomst. Deras syfte är att ge en garanti för valhemlighetens bevarande.

Motionen

Motionären framhåller, att det vid varje val förekommer att valsedlar måste kasseras, därför att väljare använt fel sedel. Vid kommunalval, då som regel flera valförrättningar äger rum samtidigt, inträffar det alltid i viss utsträckning, att valsedel för ett val används för ett annat och blir ogill på denna grund. En utväg för att nedbringa antalet sådana kassationer vore att införa möjlighet att begagna valsedlar av olika färger för de skilda valen. En annan reform, som kunde verka i samma riktning, vore att slopa kravet på att valsedel skall upptaga åtminstone något valbart namn, men då denna utväg nyligen avvisats av riksdagen, bör enligt motionärens mening i stället möjligheten att begagna olikfärgade valsedlar bli föremål för skyndsamt prövning.

Historik

Motionärens förslag åsyftar sålunda att nedbringa antalet kassationer av valsedlar till följd av att väljare använder fel valsedel. Frågan, hur sådana kassationer skall kunna motverkas, har sedan länge uppmärksammats och föranlett ett flertal både reformer och ej förverkligade reformförslag. En kort kronologisk översikt över de viktigaste bland dessa skall lämnas nedan. Det är därvid av vikt att beakta skillnaderna mellan riksdagsval och kommunalval.

Med avseende på *kommunalval* har alltsedan KVL:s tillkomst uppmärksammats den särskilda komplikation, som följer av att vanligen flera val förrättas samtidigt. Redan i sin år 1930 antagna ursprungliga avfattning innehöll sålunda KVL i 25 § vissa särskilda regler för fall av fellagda valsedlar. Dessa har undergått smärre ändringar åren 1942 och 1952 och återfinns numera i nämnda § som styckena 3—6 med följande lydelse:

Finns i ett valkuvert två likalydande valsedlar, skall allenast en sedel räknas.

Har vid val, vilket förrättats i samband med ett eller två andra val, avgivits en eller ock två likalydande valsedlar, försedda med valbeteckning för det andra valet eller något av de andra valen, skall, med iakttagande av vad i tredje stycket sägs, angivna förhållande icke föranleda, att sedeln ogillas.

Finns i ett valkuvert, som avlämnats vid val förrättat i samband med annat val, två valsedlar, av vilka den ena är försedd med valbeteckning för det förra valet och den andra för det senare valet, skall endast sedeln med valbeteckning för det val, varvid valkuvertet avgivits, räknas.

Finns i annat fall än nu sagts i ett valkuvert två valsedlar, eller finnas i ett valkuvert flera än två valsedlar, äro de alla ogilla.

De problem, som följer av att flera val förrättas samtidigt, föreligger inte vid riksdagsval. En annan möjlighet till felläggning av valsedlar, som kan leda till kassation, finns emellertid vid *både kommunalval och andrakammarval*, nämligen att väljare vid röstning utanför hemorten använder en valsedel, som avser valet på den ort där han röstar och inte valet på hemorten. Då den avlämnade valsedeln ej upptar namnet på någon i den avsedda valkretsen valbar person, blir den ogiltig till följd av bestämmelserna om giltiga namn. Enligt 18 och 80 §§ ValL och 23 § KVL skall namn på den som ej är valbar anses obefintligt. Valsedel som saknar något giltigt namn är ogill enligt 17 och 79 §§ ValL och 25 § KVL. Från dessa regler finns endast ett undantag, nämligen för andrakammarval enligt 79 § ValL. Är på valsedel utsatt registrerad partibeteckning men har inte som första namn upptagits namnet på någon som av partiet i fråga anmälts som kandidat inom valkretsen, skall enligt 80 § samtliga namn anses obefintliga, men sedeln skall ändå enligt 79 § tillgodoräknas det parti, vars partibeteckning den

bär. Om man bortser från detta fall, gäller alltså att röstning med valsedel för fel valkrets leder till att sedeln blir ogill.

För att nedbringa antalet kassationer på sistnämnda grund har ändringar vidtagits i vallagarna vid två tillfällen. I detta syfte infördes till en början år 1952 rätt att på valsedel utsätta *valkrets*beteckning. I den av riksdagen bifallna propositionen uttalade departementschefen bl. a., att han ej ansåg sig böra föreslå att kravet på giltigt namn slopades. En sådan reform var alltför genomgripande åtminstone från principiell synpunkt. Kassationerna i fråga borde i stället begränsas genom införande på valsedlarna av sådana upplysningar, att väljaren i största möjliga utsträckning undgick att begagna en valsedel, som kunde bli ogiltigförklarad på den nämnda grunden.

Frågan upptogs härefter till behandling av 1955 års *valutredning* i dess betänkande 1961 (SOU 20). Det var enligt utredningens mening uppenbart, att införandet av möjlighet att anbringa valkrets**beteckning** på valsedel inte fått åsyftad verkan. Utvägen att avskaffa kravet på att valsedel skall upptaga giltigt namn avvisades på principiella grunder. Den skulle i alltför hög grad strida mot gällande valsystems karaktär av personval. I stället borde lagändringar vidtagas för att underlätta begagnandet av *riksvalsedlar*, upptagande ett giltigt namn för varje valkrets. Vissa förslag härom framlades, vilka genomfördes år 1962.

Lagändringarna 1962 innebar följande. Både ValL och KVL anger ett maximum för antalet namn på valsedel. Övertaliga namn skall enligt 18 och 80 §§ ValL och 24 § KVL anses obefintliga. Om denna regel tillämpas s. a. s. omedelbart, kan den leda till att det enda namn på en riksvalsedel, som är giltigt inom valkretsen, borträknas som övertaligt, därför att det står för långt ned på sedeln. Denna möjlighet undanröjdes 1962 genom en föreskrift, att räkningen av antalet namn skall börja med första *giltiga* namn. — För andrakammarvalens vidkommande infördes härutöver ett tillägg till den förutnämnda bestämmelsen i 80 § ValL om namns obefintlighet i fall av registrerad partibeteckning. En strikt tillämpning av regeln, att första namnet skall vara en av partiet inom valkretsen anmäld kandidat, kan leda till att samtliga namn på en riksvalsedel blir att anse som obefintliga, därför att det enda till den ifrågavarande valkretsen hänförliga inte upptagits först, dvs. riksvalsedeln tillgodoräknas namn och inte bara parti endast i den valkrets, vars namn placerats först. Denna tillämpning uteslöts genom 1962 års tillägg, enligt vilket som första namn skall betraktas det första *giltiga* namnet.

I motioner vid 1963 års riksdag framfördes två reformförslag, vilka båda åsyftade att ytterligare nedbringa ifrågavarande kassationer, nämligen dels slopande av kravet att valsedel skall upptaga giltigt namn, dels införande av rätt att tillhandahålla valsedlar på postanstalt. Motionerna uppsköts till 1964 års riksdag, som på hemställan av konstitutionsutskottet avslög desamma. I sitt utlåtande (nr 9) anförde utskottet i den förstnämnda frågan, efter att ha erinrat om personvalsprincipen och om reformerna 1952 och 1962:

I samband med såväl 1952 års som 1962 års reformer upptogs till övervägande, huruvida kravet, att valsedel skall upptaga giltigt namn, borde slopas. De principiella betänkligheter, som anfördes däremot, måste uppenbarligen framträda med ökad styrka, sedan lagändringarna nämnda år möjliggjort en väsentlig minskning av de kassationer, vartill kravets upprätthållande föranleder. Enligt utskottets mening kan önskvärldheten i att ytterligare nedbringa antalet ogiltigförklarade valsedlar ej utgöra tillräcklig grund för att uppgiva en för vallagstiftningen så viktig princip som att valet skall avse person och icke blott parti. Häremot talar även de önskemål om ett vidgat inslag av personval, vilka framkommit under senare år. Utskottet vill särskilt erinra om det förslag i denna riktning, som framlagts av författningsutredningen. Denna har även särskilt övervägt, om personval bör vara obligatoriskt, och uttalat sig för en sådan ordning.

Den andra i motionerna väckta frågan, om rätt att tillhandahålla valsedlar på postanstalt, har återupptagits i motioner vid årets riksdag. Över dessa avger utskottet denna dag särskilt utlåtande, nr 34. Till detta må här hänvisas.

1965 års valtekniska utredning

I början av innevarande år tillkallades en utredning för vissa valtekniska frågor, vilken antagit beteckningen 1965 års valtekniska utredning. Bland dess arbetsuppgifter nämns i direktiven i första hand att överväga de tekniska förutsättningarna för ett system med *gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval*. I direktiven anføres i denna del:

Utredningen bör klargöra vilka förändringar av valsystemet beträffande såväl valmaterialens — främst valsedlarnas och kuvertens — beskaffenhet, valförfarandet och sammanräkningsproceduren som valorganisationen och sammanräkningsapparaten som skulle behöva vidtagas i händelse av övergång till gemensam valdag för nyssnämnda val. Vad valmaterielen angår blir huvuduppgiften att undersöka vilka åtgärder som bör vidtagas för att valmateriel avsett för ett slags val med lätthet skall kunna särskiljas från valmateriel, som hänför sig till annat slags val. Om det över huvud visar sig tekniskt möjligt att hålla riksdagsval och allmänna borgerliga kommunalval samtidigt, bör utredningen i en senare etapp av sitt arbete framlägga de författningsförslag, som erfordras för att genomföra en sådan reform.

Bland de övriga frågor, som uppdragits åt utredningen att överväga, märks även *åtgärder för att förebygga onödigt kassation av valsedlar*. I denna del anför departementschefen i direktiven bl. a. följande:

Den genomgång av hithörande ogiltighetsregler, som 1955 års valutredning för en del år sedan har verkställt (SOU 1961: 20 s. 139), utmynnade i stort sett icke i några ändringsförslag. Tydligt är också, att bestämmelserna om valsedels innehåll och utseende samt därtill hörande kassationsregler utgör ett svårbearbetat regelkomplex. Frågan rör emellertid ett område av stor betydelse för vårt demokratiska samhällsskickets sätt att fungera. Härtill kommer, att det vid snart sagt varje val inträffar, att valsedlar kasseras, där-

för att bestämmelserna om vad valsedel skall eller får innehålla eller om dess beskaffenhet i övrigt icke har strikt iakttagits, och att hithörande bestämmelser i den allmänna debatten ofta kritiserats såsom alltför formalistiska. Jag är därför av den uppfattningen, att ansträngningarna att förbättra reglerna om valsedels innehåll och utseende samt däremot svarande kassationsregler icke bör uppges till följd av de svårigheter som ämnets behandling erbjuder, utan att reformarbetet på detta område bör återupptagas. — — — Utredningen bör eftersträva att utan rubbning av valsystemets principiella grundvalar avpassa de här berörda reglerna så, att de å ena sidan förmår effektivt tillgodose de ofta viktiga intressen, som de är avsedda att skydda, och å andra sidan blir ägnade att såvitt möjligt förebygga onödig kassation. Vid översynen bör uppmärksamhet bl. a. ägnas vissa skiljaktigheter, som för närvarande består mellan lagstiftningen om val till riksdagen och reglerna om kommunala val och som enligt vad erfarenheten visat kan skapa vissa risker för kassation. — — — I 25 § fjärde och femte styckena kommunala vallagen meddelas vissa speciella regler dels om det fall att vid samtidigt förrättade val en valsedel med valbeteckning för ett av valen har avlämnats vid det andra eller något av de andra valen och dels om den situation att två valsedlar med valbeteckning för olika på en gång förrättade val har inlagts i ett och samma valkuvert. Motsvarighet till dessa regler saknas i lagstiftningen om val till riksdagens andra kammare. Frågan, om lagstiftningen rörande andrakammarval bör kompletteras med liknande regler, hör också till de spörsmål, som kommer in i problembilden vid en eventuell övergång till gemensam valdag, men bör av utredningen prövas även med tanke på den alternativa lösningen att nuvarande regler om valdagar kommer att bestå oförändrade, eftersom riksdagsval och lokalt kommunalval också med gällande ordning stundom kan vara sammanförda till samma valdag.

Utskottet

I förevarande motion föreslås att möjlighet införs för begagnande av olikfärgade valsedlar vid allmänna val. Som motiv framhålls att en sådan reform skulle vara ägnad att minska kassationer av valsedlar till följd av att väljare av misstag begagnat valsedel för annat val eller annan valkrets än han avsett.

Den föregående redogörelsen har visat, att de valsedelskassationer, som motionären åsyftar, i ett flertal sammanhang uppmärksammas och föranlett reformförslag, och att de för närvarande är föremål för övervägande genom en innevarande år tillsatt utredning. Denna skall särskilt undersöka möjligheterna att förebygga ogiltigförklaring av valsedlar på ifrågavarande grunder och skall därutöver överväga de tekniska förutsättningarna för att förrätta andrakammarval och borgerliga kommunalval på gemensam valdag. Av de problem, som är förbundna med sistnämnda reformtanke, träder uppenbarligen de ökade riskerna för att väljare begagnar fel valsedel i förgrunden.

Den av motionären upptagna frågan är sålunda redan föremål för utredning, och det måste antagas, att i samband därmed även möjligheten att begagna olikfärgade valsedlar kommer att övervägas. Utskottet finner därför inte anledning föreligga för något initiativ från riksdagens sida utan hemställer,

att motionen I:2 inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 19 oktober 1965

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, Damström, Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Anderson, Hernelius och Sörenson; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, Henningsson, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Keijer och Gustafsson i Stenkyrka.